

Siamion Saladounikau / Сямён Саладоўнікаў

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы /

Janka Kupala State University of Hrodna, Belarus

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3182-5776>

e-mail: irbis1863@gmail.com

Бабруйскі сшытак

The note of Babrujsk

Zeszyt bobrujski

Важнае месца ў беларускіх даследаваннях займае фалькларыстыка. Нягледзячы на неспрыяльныя для навуковай дзейнасці абставіны, цягам апошніх гадоў унутры краіны з'явілася вялікая колькасць навуковых прац, прысвечаных вывучэнню розных жанраў беларускай вуснай народнай творчасці. Сёння іх каштоўнасць павялічваецца, бо колькасць носьбітаў фальклору ў апошнія гады імкліва скарачаецца: вёска – справдечнае асяроддзе бытавання фальклору – занепадае, моладзь у пошуках дабрабыту перабіраецца ў горад, а дзеці былых вяскоўцаў, станаўленне якіх адбываецца ў пераважна расейскамоўным культурным полі гарадоў, разам з беларускай мовай страчваюць і сувязь з вуснай традыцыяй сваіх продкаў. Асабліва неабароненымі ў гэтых умовах становяцца замовы, захаванне і перадача якіх наступным пакаленням апрача раней названых прычын ускладняецца яшчэ і нежаданнем саміх носьбітаў адкрываць іх для “непадрыхтаваных” асоб, што звязана з сакральным зместам, які ўкладаецца ў замовы [Барташэвіч (уклад.) 1992: 6].

У нашыя рукі трапіў сшытак, у якім змешчана пэўная колькасць перапісаных ад рукі напачатку 1980-х гг. замоваў, якія паходзяць з ваколіцаў Бабруйска.

Гісторыя шытка наступная. На ўсходняй ускраіне Бабруйска, якую і цяпер насяляюць пераважна перасяленцы з навакольных вёсак, жыла Вера Базарэўская, якая ўмела “загаворваць” хваробы. Са слоў самой В. Базарэўскай, навучылася гэтаму яна ў роднай вёсцы ад старэйшай кабеты, якая разам з магічнымі ведамі перадала ёй сшытак з запіса-

нымі беларускімі замовамі і малітвамі на царкоўнаславянскай мове. Яго змест мог назаўжды быць страчаным, калі б не адна акалічнасць: з асаблівай заўзятасцю ў сілу замоўнага слова верылі ў сям'і Лаўрыкаў, што стала прычынай сяброўства з В. Базарэўскай, дзякуючы якому з'явілася магчымасць перапісаць сшытак для ўласных патрэб і такім чынам захаваць яго змест да нашага часу. Каштоўнасць сшытка для навукі бясспрэчная: ён уяўляе сабой зборнік замоваў на ўсе выпадкі жыцця, у якіх спалучыліся як народныя традыцыі, так і еўрапейскія, якія траплялі на беларускія землі з рукапіснымі “аракуламі” або “саламонамі” [Барташэвіч (уклад.) 1992: 7–8]. Уплыў еўрапейскай замоўнай традыцыі на беларускую апісала Таццяна Валодзіна ў сваёй працы *Нямецкія лекавыя замовы*. Асаблівая паэтычнасць замоваў з сшытка, язычніцкая сімволіка і адметная мова – усё гэта не магло не прыцягнуць нашай увагі.

Замовы ў сшытку занатаваныя з непаслядоўнай перадачай акання і якання, з выкарыстаннем літары “в” для гука [ў], з іншымі асаблівасцямі напісання, пунктуацыі і падзелу на радкі:

Первым разом добрым часам
 Господу богу помолюся святой прочистой
 Поклонюся, зори, зорницы, божие помощницы,
 Приступите Люде ночников
 Говорить помогите ночники-сошники
 Чтоб в жару и в попели
 Ноги попекли в дѣгти потопилися
 Де днявали там и начуйте а Люде
 Сну не псуйте, адни люди, адна
 Земля адна вада месечка
 Сонейка и неба а вы люди
 Живите як треба.

Да ўсталявання савецкай улады на Бабруйшчыне не існавала беларускіх школ. Чалавек, які першы запісаў са слоў носьбіта замовы, відавочна, не быў знаёмы з правіламі беларускага правапісу, таму перадаў сярэднебеларускую гаворку так, як гэта мог зрабіць той, хто авалодаў пісьмом у царкоўнапрыходскай школе, дзе адзінай мовай навучання была расейская. Менавіта гэтым можна патлумачыць асаблівасці арфаграфіі замоў з нашага сшытку. І толькі ў адной з іх – *Ад увярэду* – “ў нескладовае” перадаецца на пісьме звыклым нам чынам. Выкажам здагадку, што запіс ажыццяўляўся ў міжваенны час:

Через поле стежачка
 Через море кладачка тудою
 Ишоў пеўник як этаму пеўнику

Ячак не несци и детак не водить
Так у Оли руцця увяреду не бываць
Белай кости не ломать красной
крови не сушить синих жил
Не марить боли аслабадить
Ды першым здаровечкам
Олю наделить.

У нашай публікацыі дзеля лепшага ўспрымання першапачатковы правапіс замоў мадэрнізуецца, але з захаваннем усіх асаблівасцяў мясцовай гаворкі:

Круг-круг, лезь на сук, штоб ты косці не ламіў, сэрца не таміў, мозгі не круціў, мокры і сухі, штоб ты саскрабіўся – на суках астанавіўся.

Злучнік “штоб”, пашыраны ў замовах сшытка замест агульнаўжывальнага “каб”, сустракаецца, напрыклад, і ў творах Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, які паходзіў з Бабруйскага павета:

У ўдавы жа Агрыпіны,
Апрыч дачкі Кацярыны,
Болей не было сваіх;
Яна з Усціннай, кумою,
Жыла як рука з рукою,
Адна дума была ў іх:
Штоб сваіх дзетак сасватаць,
Штоб худобку ім прыпратаць,
Штоб, як сядуць на сваём,
Яны весела зажылі,
Без патрэбы не тужылі,
Не рупілі ні аб чом.

[Марцінкевіч 2001: 121–122]

Сярод замоў маецца *Pozdrowienie anielskie*. Малітва гэтая, відаць, часта пераказвалася, дык на момант запісу амаль страціла сваё польскамоўнае аблічча. Нават прызначэнне яе, зыходзячы з назвы, змянілася: ёю належала лячыць дзіця ад пераляку.

Замовы

1. Начнікі

Першым разам добрым часам. Госпаду Богу памалюся, святой прачыстай пакланюся, зоры-зарніцы, божыя памочніцы, прыступіце Людзе начнікоў, гаварыць памажыце начнікі-сошнікі, штоб у жару і попелі ногі папаклі, у дзёгці патапіліся. Дзе днявалі – там і начуйце, а Людзе сну

не псуйце, адны людзі, адна зямля, адна вада, месечка, сонейка і неба, а вы, людзі, жывіце як трэба.

2. Залатнік

Першым разам добрым часам. Папрашу святога дзянька ўторніка, папрашу я Госпада Бога і Мацеры святой, прачыстую божую Мацер, зоры-зарніцы, божыя памочніцы і святы дзянёк уторнік, прыступіце, памажыце С. залатнік гаварыць. Залатнік цару па жывату, не хадзі, бакоў не падпіраць, кос не распускаць, стаць на месечку, у залатым крэслечку, гдзе бабка пупок вязала – там табе і месечка, мацер божыя, спусціся з неба, ты ж нам трэба, з залатымі замочкамі, з шаўковымі шнурочкамі, будзеш ты ўсё ліха замыкаць, С. здароўечка на месца стаўляць, белай косці не ламіць, сіняй жылы не марыць, краснай крові не сушыць, першым здароўечкам Соню надзяліць.

3. Ад каўтуна

Першым разам добрым часам. Зоры-зарніцы, божыя памочніцы, прыступіце О. каўтун, гаварыць памажыце, Госпадзі Божа, прыступі, памажы мне, хрышчонай, малечанай, каўтун угаварыць. Угаварываю: каўтунічку божаю памочнічку, я цябе спрашываю, я цябе ўгажаю, штоб ты па касцях не хадзіў, касцей не ламіў і сэрца не нудзіў, крыві не заміраў і жыў – не спачываў, сядзь на месечку, і дзе матка нарадзіла і бабка благаславіла, шаўковую нітачку прышчапіла.

4. Каўтун

Ля сіняга мора стаіць дванаццаць дубоў, дванаццаць дубоў, дванаццаць дубоў. Для тых дубоў дванаццаць канцоў, дванаццаць канцоў, дванаццаць канцоў. Канец у канец, канец у канец, канец у канец. Для тых канцоў дванаццаць камнёў, дванаццаць камнёў, дванаццаць камнёў. Камень у камень, камень у камень. Для тых камней дванаццаць маладцоў, дванаццаць маладцоў, дванаццаць маладцоў. Маладзец у маладзец, маладзец у маладзец. Волас у волас, голас у голас, глаз у глаз, з глазу ў глаз. У глаз прыдзіце, вазьміце ад Олі каўтун, з хаты дымам, з двара ветрам – унясіце ў сіне мора, у сінем моры дастаньце пяску, а Олю стану пастаўце.

(здымаць каўтун)

Із сіняга мора пташыкі выляталі, ад Олі каўтун адразалі, у сіне мора на дно кідалі. Ля сіняга мора стаіць дуб, а там вароны навілі гняздоў, і нанеслі яец і баўтуноў. Каб так у Олі не было каўтуноў, ні самак, ні самцоў.

5. Загаворваць двор

Прашу Бога, малю Бога, святое благавешчанне, святое Ягорыя. Святы Ягорыя, бяры сваё кап'ё, садзіся ў сваю залатую каляску. Святы Ягорыя, памагаеш двару, Чажае сваё кап'ё – забівае. Божая Матка ў варотах сядзіць, грабнічныя свечы дзержыць. Как эта кап'ё не ўзяці, і свечы не тушыце, так злomu духу на дварэ не бываць, маіх варот не падкрываць, маю скацінку, чорную-белую, не нарушаць (раздзвенскі дзень).

6. Ад нуды

I

Ігрушка-пяскушка, не стой пад акном, зайдзі ка мне ў хату і пасва-тайся, і пабяромся, а ты, ігрушка-паялушка, вазьмі ў маеі Олі нуду за сваю нуду замуж, хай твая нуду, а мая Оля спаць і гуляе. Харошыя мыслі маю нуду забіваюць, і крыклівы, і нудлівы, і слухлівы, і сярлівы, як ты ўзнялася, каб так узнелася, а табе, Оля, спаць і гуляць, і харошыя мыслі імець. Я са словам, а Бог з помаччу.

II

Дарожка з дарожкай, бярозка з бярозкай, вада з бядой, а мая Оля са мной. Я не знаю, што ў гэтым сяле дзіцятка, хай не знае ніякае ліха. Свяці зорачка і месечка на ўсё неба, штоб майму дзіцятку не было ніколі ніякай балезні, так як і трэба. На небе відна і маёй Олі добра. Я са словам, а Бог з помаччу.

III

Святы пераход, давай жывушчае слова ўпярод. Святая Панна, бяры яго слабасці да свае хворасці, а целу дай жывыя косці, штоб маё дзіцятка не хварэла і не балела, а ўсякіх дзяцей ад плахіх дзяцей і ад Госпада Бога. Гасподзь са словам, а я з помаччу.

VI

Папрашу Госпада Бога і цябе, Духа Святога, прыступіце, памажыце Олі станоце і ўрокі, прыгавор лячыць. Як ёй стала, так і перастала, ад Олі станоце і ўрачэнне стала, не ўрочнага, не малочныя, не ўсякіх вачэй і не паганых, і не блядскіх дзяцей, а чыі рэчы ім у плечы, іхныя падумкі ім у жалудкі, іхныя адвароты ім у жывоты. Штоб яны Олі пускай Гасподзь трымае з хаты дымам, а з двара ветрам, а з плавіка ногі пусць ім заверне, на патыліцу глаза, а душу ўрываі і нясі на камочую горушку, сарочку растрапайце раба божага, а ў маёй Олі спаць і гуляць, і станьце ўрокі не бываць. Я са словам, а Бог з помаччу.

7. Ад жыцця

Месяц мой прыўратнік, прывіўся ты мне, ва сне паявіўся, у ночы кацісь, мой месечак, за завулкі, за перавулкі, за тынкі, за агароды, кацісь, мой месечак, рабу божаму Алегу ў живот, у сэрца, вазьмі яе за валаса, за галаса, за буйную галаву, за рацівае сэрца, за белыя рукі, за скорыя ногі, штоб ён мяне, дзевіцу, рабу божую Олю ў ядзе не заеў, у хадзе не захадзіў, у мыслях не мысліў, крэпкім сном не засыпаў, как тошна, млосна рыбе без вады, мертвяцу без зямлі, а младзенку без грудзі, штоб было тошна рабу божаму А., памілей і ў нескалька раз мілосней, і красней краснага сонца, ясней яснага месяца, лучшэ паюшчага салаўя і мілей усяго света, і лучшэ раднога айца і роднай мацеры, добры моладзец станеш. Нікуды не ўвойдзеш і будзеш мой, как ключ на небе, замок у моры – станеш у памяць.

8. Грыжа

Госпадзі, дапамажы! Памалюся, святой прачыстай, пакланюся, не сама я з сабой – з прачыстай маткай святой. Прыступіце, памажыце мне, сіраце, залатнік угаварываць, залатнік-залатнічку ўпрамы чалавеку, чаго ты ўзыграўся, чаго ўсхадзіўся, ад яды ілі хады, ад вады, ад подыму ілі ад подзіўку, не шумець, не балець, ідзі на сваё мясцечка, на залатое крэслечка, там табе, залатніку, піць і гуляць, вялікай раскочы маць у М. не бываць.

9. Скула з ятрэсцю

Ты скула-скуліца, ты мая сястрыца, у касцях не сядзі і косці не ламі, і кроў не тамі, і сэрцу дасады не дзelay, і скулу з ятрэсцю ўгаварывай, штоб ты не балела і не калола, і не абветрывалась, ні маладзіком, ні поўнікам, ні сходнімі днямі. Я са словам, а Бог з помаччу.

10. Скула да века

Прашу Госпада Бога і цябе, прачыстая Мацер, прыступіце і памажыце маёй О. давека лячыць. Ішоў Ісус Хрыстос, устрэціў правасуда-правасуду: што ў вас чутно, што ў вас чутно? У вас чутно, у вас чутно людзі балеюць, чым яны балеюць? І вушы-вочы падпірае, і глотку затыкае, я стану, правасуду ячменю жменю дам і кругом яе абнясу, і пад нос паднясу, вочы атачыняю, а правасуду фігу пад нос паднясу. Свецяць зоркі і сонейка, і месяц на ўсё неба, штоб скула не балела, так как і трэба.

11. Заговор ад рожы

I

Рожа простая, рожа сіняя, жоўтая, вадзяная-ўрочная, патуль ты гуляла, пакуль ты іграла, пакуль я цябе, раба божая О., сваім лёгкім духам захаціла, мязяным пальцам не зачарпала, не пушчай ты, рожа, свой цвет і гарашчую кроў, пускай ты, рожа, сваю боль у белы камень, пускай ты, рожа, пускай ты, рожа, пускай ты, рожа, цвет у белы свет. Амін.

II

Мае словы – гасподскі дух, штоб Олі Бог памог, вадзічка-крынічка, я цябе ўмаўляю, я цябе ўпрашаю, прыступі і Олі здароўечка надзялі, ты і я, і мы з табою ўдваём эта ліха перамагаем, а Олю на ногі настаўляем, падмываеш ты, і варочаеш ты камні і паленне, змой ты ад Олі эту балезнь, штоб не гарэла, штоб не балела і не ацятрывалася.

12. Ад зубоў

I.

Маладзік малады на моры купаўся, на сонцы сушыўся, как тваім рагам не гарэць, так у О. зубам не балець.

II.

Над морам стаіць дуб, пад дубам стол, за сталом сядзяць тры дзявіцы, каторыя не могуць ні чытаць, ні пісаць, толькі ад яды ўгаварываць. Ляжыць гад на дарозе, каторы не прапускае ні людзей, ні звярэй. Прашу свайго рта не адкрываць, свайго яда не пускаць, плыві за вадой, там табе будзе піценне і ядзенне, харошае пасадзенне, зоры-зарніцы, божыя памочніцы, памагаеце людзям, памажыце і мне, штоб я ніякай хваробы не мела. Амін.

13. Нерв

Першым разам добрым часам. Прашу Госпада Бога і Духа Святога (*назваць гадавых празнікаў: святога дзянёчка...*), прысвятой божай Мацеры, у маём дзеле памажыце ўгаварыць нерв Олі. А вы, нервы, не зрываіцеся, жылачкі – не падымайцеся, я вас, нервы, прашу і малю, з белай косці і краснага мяса, з краснай крыві зганяю. Госпадзі Божа, памажы, а вы, нервы, прымоўныя, прыгаворныя, ветраныя, насланыя, я ж вас, О. нервы, умаўляю, упрашаю, з белай косці, з краснага мяса зганяю: на цёплыя воды, на нікшыя лозы зганяю. Там вам мыцца, купацца і век векаваць, а О. у касці не стаяць, косці не ламаць, сэрца не валнаваць. Я вас, нервы, прашу, малю, О. нервы спаць пакладу. На цёпрых водах, на нікшых лозах. На тых лозах ляжыць камень, на тым камне шла гасподня

божа Маці і гаварыла: как таго камня не падняць, так Олі нервы нікому не ўзарваць: ні прыяцелю, ні пастаяцелю, ні жаночаму, ні дзявочаму, ні мужчынскаму, ні хлапоцкаму, ні самой сабе, ні ад сябе. Я ж вас, О. нервы ўсе сабрала, О. нервы спаць паклала. Амінь, амінь, амінь. Госпадзі Божа, памажы, на крэпкім здароўі пастанаві.

14. Ад жыцця

Годзі гуляць, спаць нада, уставаць, мяне ўстрачаць, цалаваць, мілаваць, у пары са мной спаць, Госпада Бога прашу, на помач вызываю любячага Ігара, к сабе вызываю раннюю і вячэрнюю зарую, штоб я, Люба, стала вернаю жаною. На небе тры звязды – усе родныя сёстры. Гаворыць, сядзела божая Маці на прыстоле, дзержыць кнігу ў прыполе. Яна кнігу чытае і яркія свечы разжыгае, усё падвей не дапускае. Ні ветраныя, ні прыстрэчныя. Вас, падвей, усякія твары, сабірайцеся, пажэхі акон адкрыце, на ліхія воды, на жоўтыя пяскі, на зялёныя травы. Вы, арлы, сабірайцеся на сінем моры. Заграбіце, крыллямі замяціце.

15. Ад болю ў жываце

Першым разам добрым часам. Папрашу я святога дзянёчка і самога Госпада Бога. Госпадзі Божа, памажы Н. паясніцу пашаптаць. Сяшніцы вы сясшніцы, вы гуляеце па маіх ярах, па зялёных лугах, выйдзі, выступі із буйнога жывата. Тут вам не стаяць, зялёных жыл не сцягаць. Прасвятая Матушка Багародзіца, высылай сясшніцы із буйнога жывата, з ясных вачэй, з жоўтых касцей, з беллага цела – на чорта, на балота, на зялёныя луга, на красную княгіню, гдзе куды не ноюць, добры моладзец каня не сядлае, красная дзевіца касу не пляце.

16. Ад непрыяцеля

Еду я на гаду і паганяю харашэ, устрачаю я плахое і пазадзі астаўляю, і ворагаў сваіх перамагаю, рот ім замыкаю, вочы засланяю, штоб яны не відзелі нас і нашага нічога, ні днём, ні ноччу, штоб днём былі ініем, а ноччу кустом.

17. Ад воласа

Волас-волас, выйдзі на колас, штоб ты косці не ламіў, штоб ты выліваўся із жыл, із касцей, на трох пучках коласа астанавіўся (*нагаворваць тры разы над цёплай вадой*).

18. Ад кругоў

Круг-круг, лезь на сук, штоб ты косці не ламіў, сэрца не таміў, мозгі не круціў, мокры і сухі, штоб ты саскрабіўся – на суках астанавіўся.

19. Заговор ад скулы

З-пад цёмнага лесу, з-пад цёмнай хмаркі, і вецер усё і вецер павявае, дожджык расу ўкрапляе, а ў М. скула і рожа прападае: і ветраная, і падушная. Як ты, скула, узялася – кожа ўзнялася. Я ж цябе, скула-рожа ўгаварываю: з касцей, із машчэй, із усялякіх жыл, із жоўтага мозгу. Тут табе, скула-рожа, не бываць, і М. спакой даваць. Я са словам, а Бог – з помаччу.

20. Сурокі

Прачыстая Матка з поля ішла, слала рослы лён з прыпола. Як таму лну росламу з горкай зямлі не ўстаць, так у М. ятрэці не бываць: і не туклучай, і не лізучай, і не ацятручай, не агнём і не мячом. Свецяць зорачнік і сонейка на ўсё неба, штоб у М. у панскі не было, як і трэба. Я са словам, а Бог з помаччу.

21. Ад галаўнога болю

Госпадзі Божа, памажы супраціўнік Олі пашаптаць: із глаз серых, із глаз белых, ветраных; ідзе Гасподзь Ісус Хрыстос устрачаць Маці божую:

– Куды ідзе Маці божая?

– Да Олі, народжанай, малітвеннай, хрышчонай, высылаць супраціўніка.

Налётны, паскутны, выдзі і выступі з буйной галавы і ясных вачэй, тут табе не стаяць, зялёных жыл не сцягаць, краснай крыві не піць з буйной галавы – салёных вачэй. Прасвятая Матушка Багародзіца, высылайце супраціўнік і пераполах на зялёныя лясы, на сінія моры, на красную княгіню. Дзе куды не ліюць вады, добры моладзец каня не сядлае, красна дзевіца русу косу не пляце.

22. Ад сэрца

Дзе сонейка ўсходзіць і там госпаду ходзіць, прачыстая божая Маці сваёй рукою незум адкрывала і сваім духам сэрца ўнімала. Як зорачка ўпала – так і сэрца балець і дрыжаць не стала. Свеціць зорачка, сонечка і месечка, на яе штоб у Олі сэрца не балела ніколі.

23. Павага ў клубе

Просім святога дзянька ўторніка і самога Госпада Бога. Дай мне, Госпадзі, добрую часінку, добрую гадзінку – загаварываць мне гэты заговор. Стану я ў хаце, Богу памалюся, выду на вуліцу, крастом абнясуся, выйду ў чыста поле, пасматру на ўсе чатыры стараны: на восточнай старане святая цэркаў: як на эту цэркаў людзі божыя зеркаюць, так на мяне, Веру, штоб людзі зеркалі: маладыя парні, красныя дзевіцы,

маладыя маладцы, старыя старыкі. Будзь маё слова крэпкае і ёмкае, як кругі падзямельныя.

24. Ад стоцця

Першым разам добрым часам, Госпаду Богу памалюся. Зоры-зарніцы, божыя памочніцы, прыступіце Любе стоцця і подумак, гаварыць памажыце. Белай косці не ламіце, краснай крыві не сушыце, сінняй жылы не марыце, ад болі асвабадзіце, першым здароўем надзяліце. Яе говару Ганна гаворыць, – пакойніца з таго света, царства ёй нябеснае, подумкі і подзіўкі: жаноцкія, мужчынскія, дзявоцкія, хлопоцкія, дарожныя і падпарожныя, кладавья і стаццявыя, смешныя і пасмешныя, падумныя і памышлёныя. Жаноцкія пад чапец, дзявоцкія пад вянец, хлопоцкія пад шапку, парабоцкія пад страхец. Тут вам не бываць, белай касці не ламаць, краснай крыві не сушыць, жылы не марыць, ад болі асвабадзіць ды першага здароўя надзяліць.

25. Калючка (у сярэдзіне)

Скакаў пан і паня торнаю дарогаю, і везлі вады збан – набілася вада, разлілася, і ў Любы ўсярэдзіне і ў нутрах, і ў жываце калючка перастала. Каб ты не балела і не муліла, і бакоў не закладала, і на двор не ганяла, і сэрцу дасады не давала. На небе відна, а мне з Госпадам Богам і з прачыстаю Маткаю ад усякіх балезняў: і ад насланых, і ад пасланых, і ад прамаўляных – каб у Любы болі не было ніколі, так як і трэба. Я са словам, а Бог з помаччу.

26. Ад няпрыяцеля (адсушка без крыжа)

Вароты-суварот ляжыць камень-алтар, што на том камні-алтары сядзіць сатана і сатанёнак. Пайду я, пакланюся вам, сатане і сатанёнку. Ёсць у вас сто чарцей, бярыце вы па сто пругоў ды біце вы майго ўрага-злабіцеля і няпрыяцеля, біце вы яго пругамі, нажамі рэжце, жыгаламі каліце, штоб ён у ядзе не праядаў, у думах не прадумляў, у хадзе не прахадзіў, у вадзе не прапіў, і штоб ён на Любу забыў, штоб ён Л. не прырабляў ды на Любу забываў. Старшыя сядзіце, а младшыя ўкажыце, Л. урагоў-няпрыяцеляў і злабіцеляў ад яе адварніце ды іх на сколькі палажыце. Як ішла бура, вярцела-круціла – вывернула хвойкі. Бярыце галінку дуба і клёна, калінку, рабінку, малінку і ёлку, штоб так урага-няпрыяцеля і злабіцеля скруціла і палажыла, як тое дзерава (два разы).

27. Пераход

Святы пераход, давай жывушчае слова ўпярод. А слабае не пускайце, і да Олі не пускайце. Святая Ганні і Пана, бяры яго слабасці ды свае хворасці, а Олі цела давай яго, яно на жывыя косці. А Олі спаць і гуляць, і ўсярэдзіне пераходу не маць. Прачыстая божая Мацер у цэркві стаяла, перад царскімі дзвярамі ангелы падымала, і Олі ўсярэдзіне, і ў нутрах, і ў печані пераходу не мала. Я з Госпадам Богам Ісусам Хрыстом і святым касункам – прыступіце, Олі ўсю балежную ўніміце. Я словамі, а прачыстая божая Мацер Ісусам Хрыстом і з святым касункам.

28. Ад жыцця

Ясная зорка, ясная зарніца, родная сястрыца, пасцель бела. Пайдзі я ў гроб, сарву я доску, накіну-наброшу на І. нуду і таску. Любіш ты маё цела, бела ліцо, чорныя вочы. Ты маё цела, бела ліцо, чорныя вочы і чорныя бровы да доўгіх валос, а за маё гэта дзела аддай ты мне сваю душу і цела.

29. Ад увярэду

Госпаду Богу памалюся, святой прачыстай пакланюся. Зоры-зарніцы, божыя памочніцы, прыступіце ад увярэду гаварыць, памажыце Олі. Белай косці не ламіце, краснай крыві не сушыце, сіняй жылы не марыце, ад болі асвабодзіце – першым здароўем надзяліце. Цераз поле сцежачка, цераз мора кладачка, тудою ішоў пеўнік, як этаму пеўніку ячак не несці і дзетак не вадзіць, так у Олі руцця ўвярэду не бываць, белай касці не ламаць, краснай крыві не сушыць, сіняй жылы не марыць, ад болі аслабодзіць ды першым здароўечкам Олю надзяліць.

30. Ад жыцця

Месяц мой месяцу, з намі ўстухгаўся – з намі закатываўся: за тыны, за галаўкі, за прыгалоўкі. За быстрыя рэчкі ўкаціўся раб Ф., прыташчыце яго, прысшудзіце яго, за белыя рукі, за белае цела, штоб Ф. думаў, нашоў ка мне Ф. прыятнасць. Есць на свеце тры зарніцы, тры сястрыцы. Вы мае сястрыцы, дайце арданскай вадзіцы, любоў заключыце. Любоў заключаю, замкі замыкаю, ключы кідаю на дно мора-акіяна. Як эцім ключам наверх не ўсплываць, так Ф. навек маеі любові не кідаць. Ёсць на моры ў лунках-хмарках хмарная луна, ілі розне яго Божа душу і цела І., штоб ён спаў – не засыпаў, еў – не заеў, штоб ён думаў, жалеў, ка мне, І., прыятнасць імеў. Есць на небе тры зарніцы, вы мае сястрыцы, прашу я вас, ідзіце, вазьміце ў любага любасць, у мілага міласць, у прыятнага прыятнасць, укіньце ў арданскую вадзіцу, дайце яму напіцца, памыцца, ва век на Іру не забыцца. Есць на моры прастол, на прастоле чаша. Анёлы і фарыёны, абвянчайце гэту пару, штоб яны шлі, елі, і друг друга імелі.

31. Заговор ад скулы

Першым разам добрым часам, я са словам, а Бог з помаччу. Памажы, Госпадзі, рады даць скуле з ліца. Красная дзевіца, тут табе не быць, у раба божага І. жывых жыл не таміць і не знабіць. На сінем моры ляжыць віста, на той вісце стаіць прыстол, за прыстолам сядзіць гаспажа-дзявіца, у кніжку чытае, скулу-скуліцу красную дзявіцу называе. На сіняе мора ссылае, жоўтым пяском, халоднай вадой забівае. Бог з помаччу, а я са словам. Усягда і нyne і прыснакі і вавекі вякоў. Амінь.

32. Кашаль

Баравы дзед і баба, дзе вы былі? На бару. Што вы рабілі? Бор дралі. Штоб вы маёй Олі кашаль знялі. Куды вачэй і ад блядскіх дзяцей. Тут вам піць і гуляць, і да Олі на трэбы не маць. На небе відна, а Олі добра.

33. Заговор звіху

Па гарам, па ярам, шоў Ісус Хрыстос з прасвятой Багародзіцай гаспажою і лура гуршыга, шлі рабы божыя. Не хацеў гэты віх, не будзі, ліх, ніколі рыжага мяса, не тамі белай косці, на сей час па сей прыговор ей болі.

34. Удар

Жылі тры хлопцы-браты на сінем моры, белы камень секлі-рубалі. І белай камень, камень секлі-рубалі, у В. у руцэ ўдар угаварывалі, калючы, балючы і свярбучы, і нізучы, штоб свярбеў і не адверываўся, і косці не ламаў, і жылы не натамляў, і крыві не разліваў. Удар-ударыца, ухадзі з маіх касцей, і з рыжага мяса, і з сініх жыл, і з краснай крыві. І М. спакой давай. Прачыстая Матка на царскіх дзвярах стаяла і ўдар унімала, і свярбучага, і балючага, і пухлючага. Гасподзь са словам, а Бог з помаччу.

35. Дзіцячая

Устань Госпадзі, дапамажы незабыннік угаварыць. На сінем моры асінавай лаўне, над лаўном сівы дзед сядзіць. Ён век дзяцей не меў, ні аднаго, ні двух, ні трох, ні чатырох, ні пяці, ні шасці, ні сямі, ні васьмі, ні дзевяці, ні дзесяці. Як яны цябе не зналі, так і дзедам не звалі. Як мы сталі цябе знаць, і так сталі сваім духам падуваць. І не будзеш ты з Олінага цела ўступаць, будзе табе святы Міхайла, Арыюла, Нікола тваё мяса растываць, за сіне мора ісылаць. Гдзе людзі не ходзяць, сабакі не брэшучь – там табе піць і гуляць, у Олі не бываць. Касцей не ламаць і крыві не заміраць.

36. Падвей

Каціўся падвей па сялу, пытаўся Олінай галавы: з галоўкі ў шыйку, з шыйкі ў спінку, са спінкі ў сцегенцы, з сцегенцоў у каленцы, з каленцаў у лытачкі, з лытачак у пяткі, з пятак у пальчыкі, з пальчыкаў у ногцікі. Тут вам краватка заслана і пасцелька прыбраная. Тут вам і любаванняца.

37. Ідучы на суд

Ноч Варвара, дзень Гаўрыла. Прабой вырываю, замкі сваім суддзям і няпрямцалям, сэрцы замаўляю, і мову аднімаю. Іду я-не-я дарогаю шырокаю, долар суду, штодня таго долар суду. Стаіць кол, што на тым калу свечка, што я буду ў суддзі гаварыць – штоб мая была праўда да славечка. Іду я к вам, суддзі, з паскаю, а вы да мяне, суддзі, з ласкаю.

38. Ад жыцця

Ішло дванаццаць маладцоў, неслі дванаццаць малаткоў – яны шлі бярозу рубаць. Яны бярозы не рубілі – любіць крэпка прыказалі. Рукі-ногі вязалі – любіць крэпка прыказалі. Як з той бярозы трэсак не сабраць, то І. так на мяне ліха слова не сказаць. Штоб ён тросся, калаціўся, і на мяне не забыўся. Штоб яго не ўзяў ні сон, ні работа, толькі па мне, О., клопота. Месечкам падпярэзваюся і на сонейка гляджу, і пайду я за раку, штоб я здавалася мілей і красівей была. Я яму: “Ох, мілы мой, ідзі ка мне, бяжы ка мне ў любую мінуту, у любы час”.

39. Ад зубоў

Месяц малады – твой рог залаты, па небу ты ходзіш – жывых і мёртвых відзіш, мёртвых зуб-зубы немые, так пусць і занямеюць у раба божага І. і правекі іх болі. Амін.

40.

Хто ка мне з дабром – штоб мне шуба з бабром, а хто ка мне з ліхам – штоб яго вынес віхор.

41.

Якая та вада, каб Наці такая бяда. Каб яна вады не лікавала, штоб яна сама туда папала.

42. Падвей

Зоры-зарніцы, божыя памочніцы, прыступіце Н., гаварыць памажыце. Абсецца і абносіцца Н. макам. А ты, вядзьмар і знахар, стань ракам. Як вядзьмару і знахару гэтага маку не сабраць, так Ніне ні жыцні, ні

любві не адабраць. А хто Н. падсыпаў і падліваў, і падкладываў чорны гэты мак – штоб ён счарнеў сам, так засаліваў Н. сваім ворагам вочы, штоб яны не відзілі ні днём, ні ноччу.

43. Наконт любові

Любіў жа ты мяне, любі маю тую, за маё гэта дзела аддай мне сваю душу і цела. Каб мы жылі і былі, і да смерці дажывалі. Ёсць у нас дзеткі, штоб мы іх пагадавалі і прыюцілі, і замуж падавалі. Прыпёка яго прыпячы, а прыварак прывары, а прынуда прынудзі, гдзе б ён не быў – да мяне на крылышках ляцеў, на мяне не сярдзіўся, больш ні ў кога не ўлюбяўся, чужымі рушнікамі не ўціраўся. Штоб ён быў так для мяне, як сэрца ў крыві, штоб ні з кім не піў, не еў, гдзе б не быў, штоб ён да мяне на крылышках ляцеў. Я са словам, Гасподзь сваім духам. Амін.

44. На работу

На работу прыступаю, трох ангелаў сустракаю. Адзін сценкі становіць, другі расцілае, трэці мяне да работы, да начальства пускае. На работу іду. Будзе вораг ісці першы – штоб не дайшоў, а другі не дагнаў, а трэці мяне ў добрым здароўі Госпаду Богу паслаў. Амін.

45. Нарадка

Нарадку з гукам гукаю, ветрам пасылаю, ад каго маю – на таго пасылаю. З хаты дымам, з двара ветрам. Хто ўрачае, ніхай крывёю вочы яго ацякаюць, хто падзівіцца, хай яму рот набок скрывіць, што співалі і з'ядалі – к поясу падперазалі. Чужога не хачу і сябе ў абіду не пушчу. Амін.

46. Грыжа

Грыжа-Грыжа, дзень добры! На залатой крушэні сядзела бабка. У той бабкі тры дачкі: адна платкі вышывае, другая лісты чытае, трэцяя О. грыжу грызе. На сухія сукі нясе, каб не балела, не рыпела, не скрыпела, не ацятрывалася (*чытаць скрозь чырвоную хустку*).

47. Адсушка

Прашу і вызываю прачыстую божую Мацер, стань нам у помач. Памажы нам чарадзеяства, сатану адагнаць, на бельмы чараўнікоў чараўніцу адаслаць. Рабе божай (*імя*), здароўю памажы. Не сваім духам, а гасподнім.

48. Крывацёк

Шла прачыстая Маці з поля, несла сякерку ў прыполе. Сякерка ўпала, да ў камень упала, так у Машы кроў не кане, як яна ці з удару, ці з вялікага путане, ці з вялікага подыму, ці з ветру послана. Прачыстая божая Маці ў цэркві людзям пасху свяціла, Маці кроў устанавіла, штоб

яна не балела, не кілела, не тамілася, сэрцу спакой дала і Машы нуду не давала. Я са словам, а Бог з помаччу.

49. Прымаўка

Першым разам добрым часам. Прашу госпада Бога Ісуса Хрыста і Маткі прачыстай і ўсе Святыя Тройцы, і святога дзянёчка (якога), прасвятой Багародзіцы, жаркага сонца, светлага месяца, яснай зарніцы – скорай памочніцы, святой грабніцы і божай памочніцы, і ўсіх зорай-зарніц – божых памочніц. Угаварываю (*імя*) ўрокі, прыдумкі, прыгаворкі, дзяцінцы, урадзімцы, каўтуны, снарадкі, прыдумныя, прыгаворныя, ветраныя, пасланыя, завіваныя, заламаныя, падладныя, падступныя, следавыя, абсыпныя, мужчынскія, жаночыя, хлапоцкія, дзявоцкія, начныя, паўночныя, раннія, паўраннія, дняўныя, паўднявыя, вячэрнія, паўвячэрнія і нутраныя – змаўляю, ссылаю і ўгаварываю Олю. З рабы божай, з белай косці, з краснай крові, з рыжага мяса, з крэпкага жывата, з вясёлага сэрца, з буйной галавы, з ножак, з ручак, з усіх жыл умаўляю, ссылаю і ўгаварываю: на сіне мора, з неба аблакамі, з луга лазой, з озера вадой, з леса суч'ём, з поля камнем, з агарода макам, з пчол воскам, з хаты дымам, з двара пыллю. На сінем моры стаіць выспа, пад той выспай стаіць стол, на тым стале стаяць два кубка наліваныя. За тым сталом сядзяць жывец і жывіца – то вам брат і сястрыца. Там вам піць і гуляць і век векаваць, а ў рабы божай Вольгі балезні не бываць, белай косці не ламаць, рыжага мяса не порціць, гарачай крыві не таміць, на (дзень) першым месцы здароўечка пастанавіць. Сам Госпадзь па моры ідзе, красачкі нясе, волны разбівае і мора пацяшае, рабу божую Олю аздараўляе і ўкрапляе. Акрапі, Госпадзе! Аздараві, Госпадзе! Маім словам, сваім духам. Амін.

50. Хмель і дзіцячую

I

Прашу Госпада Бога і Ісуса Хрыста, Маткі прачыстай і святога дзянёчка ўторнічка. Выхадзіце, Марыно, з варот у вароты. Становіцца Мара, з-пад сіняга мора спадае воблака. Выйшаў марыён. Як крыкне: “Чаго, раба божая, жадаеш?” Я жадаю адлячыць Л. хмель, штобы ў піцці не перапіваў, штобы ў ядзе не пераеў, штобы ў хадзе не перахадзіў, штобы ў ветры не перадуў. Як цяжка, неінцярэсна пад цэрквай ляжаць, так цяжка і важна чараўніка-ведзьмака заклінаць. Амін.

II

Пі (*імя*) гарэлкі – не напівайся, на Бога Ісуса не забывайся. Ісус Хрыстос з неба нарадзіўся, сам не піваў і нам не даваў і не вялеў. Ішоў

Ісус Хрыстос дарогаю, нёс тры свячы: страчэнскую, іспасаўскую і прачыстую. Як гэтым свячам не запалацца, не загарацца, так (*імя*) не напівацца, на чужых баб не заглядацца, штоб гарэлка была горка, як бальному колька, як крату зямлю не пражаваць, так (*імя*) гарэлку не піваць. Зіма з летам сонцам прыгрэта, марозам прымарожана, лёдам абледзянела. Носам чмыхне – нікуды не ўвойдзеш. Вадою ўмывайся, з няшчасцем, Л., распрашчайся.

51. 3 нажом

I

Хто мяне вывеў у людзі – таму нож у грудзі. Круціся, муціся этаму ліху, ад мяне адвяжыся, чараўніку, ведзьмаку, завідніку. Не мірыся, штоб ён знаў, пастрадаў, ад мяне ліха ўзяў, маё ліха і кручыну, і панёс на гарачую асіну. Асіна будзе гарэць, а я не буду балець і мятацца, а ведзьмаку негдзе будзе дзявацца. Хто мяне скалдаваў, штоб сам прападаў. Ты і я – наша сям'я. Шоў Бог з пасхаю, штоб мы былі здаровы і жылі любоўю і ласкаю. Амінь. Як мне горача ваду піць, штоб так ведзьмаку было трудна жыць. Кубак абярніся – і ад мяне ліха адвяжыся (*круціць нажом у вадзе*).

II

(Узяць сем або дзевяць капеек, пакласці ў хустку і насыпаць паўшклянкі пшана, падысці да ракі і стаць тварам да поўдня, каб рака была з левай рукі)

Хінцы, я вас прашу прыступіць ка мне. Вас усіх есць семдзесят сем, я прынесла вам круп на кашу і дзеньгі на закрусу. Вы ад мяне гэта ўсё прыміце і кашу варыце, і кашу спажывайце, ад мяне ўрагоў аднімайце і це балеznі, што яны пасылаюць на мяне і маіх дзяцей, то на іх пасылайце. Пусць яны самі палучаюць. (*Кінуць у ваду, плюнуць тры разы і ідуць дахаты ні з кім не размаўляць*)

52. Ад воласу

Волас-волас, выйдзі на колас, штобы ты косці не ламаў, штобы ты выліваўся із жыл, із касцей, на трох пучках коласа астанавіўся (*дзевяць разоў маліцца, паліваць тры каласкі цёплай вадой*).

53. Кроў

Ехаў Даніла на крывой кабыле. Кабыла храмая – кроў замаўляе. Кабыла здохла – кроў перасохла. Шла рота цераз балота. Чарот ламала – кроў замаўляла.

Пераляк (для дзіцячай)

Во имя Отца и Сына и святого духа и Амэн. Здравий Мария ласки пэнна, пан Стабан, благословлены ты. Мендзы невестами и овоц живота твоего и езус. Свянта Мария матка Божья, молясь за нами грешных через и в годину смерти нашей. Амэн(*тры ключы, два слоікі, тры парогі. На кожным парозе тройчы пераліваеш і чытаеш малітву*).

References

- Bartaševič Halina (uklad.). 1992. *Zamovy*. Rэд.: A. Fjadосіk і інш. Minsk [Барташэвіч Галіна (уклад.). 1992. *Замовы*. Рэд.: А. Фядосік і інш. Мінск].
- Dunin-Marcinkevič Vincėnt. 2001. *Vybranyja tvory*. Minsk [Дунін-Марцінкевіч Вінцэнт. 2001. *Выбраныя творы*. Мінск].

Data przesłania artykułu: 28.01.2024

Data akceptacji artykułu: 24.08.2024

ABOUT THE AUTHOR / O AUTORZE

Siamion Saladounikau – Białoruś, Grodzieński Uniwersytet Państwowy im. Janki Kupały, Katedra Filologii Białoruskiej; specjalność naukowa: filologia białoruska (działalność literacka i redakcyjna); zainteresowania naukowe: białoruska mitologia oraz folklor.

Adres: Katedra Filologii Białoruskiej Grodzieńskiego Uniwersytetu Państwowego im. Janki Kupały, ul. Lenina 32–19, Grodno, Białoruś.